

Imme Tonkes vertelt in iedere Arco over haar ervaringen met improviseren als werkvorm in de (viol) les. Dit keer: ritmes improviseren op de akkoorden van een Afrikaans lied.

Schuchterheid overwinnen met een

Imme Tonkes

Met een pubergroep (zeven violen, één cello en vier gitaren) werkten we aan Jikeli Maweni, een traditioneel Xhosa-lied, bekend geworden door Miriam Makebe. Geen dagelijkse kost voor violisten, maar goed speelbaar en met een aanstekelijk ritme. De akkoorden zijn eenvoudig: G A7 D G. Een goede reden om leerlingen zelf een begeleidingspatroon te laten bedenken en hiermee te improviseren.

Toen ze het nummer eenmaal kenden, begonnen we met de akkoorden op de viool in de grondligging en omkeringen. Ik noteerde vervolgens een eenvoudige driestemmige cadens. De leerlingen konden zelf per akkoord een toon van vier tellen uitkiezen en zo een eigen lijntje van vier maten spelen. De opdracht was om dit lijntje muzikaal logisch te laten klinken. Dit kwam er vooral op neer om dicht bij elkaar liggende tonen van het volgende akkoord te kiezen en niet al te gekke spongen te maken. Hoewel als uitzondering een sprong soms wel goed kan werken. De andere spelers tokkelden een ostinaat bas.

In een volgende les nodigde ik de leerlingen uit om een ritme te improviseren op een akkoordnoot per maat. Dat lijkt simpel, maar door een ritme te variëren verliezen de leerlingen regelmatig de volgorde van de akkoorden. Altijd lastig, twee dingen tegelijk doen; een van de twee handelingen moet minstens geautomatiseerd zijn. De oplossing vinden we door een eenmaal bedacht ritme domweg te herhalen in de vier akkoorden. Later kan er op ritmisch gebied meer vrijheid ontstaan.

Zonder het blaadje

In de derde week vond ik het tijd worden dat ze de drie akkoorden uit het hoofd kenden en

zonder papier een lijntje konden bedenken...

Mooi niet dus. Het is vaak óf spelen op gehoor óf heel hard nadenken. Hoe breng je kennis en muzikale intuïtie samen? Deze pubers waren moeilijk te overtuigen van het nut van degelijke studie op dit gebied. Zolang ze 'het blaadje' bij de hand hadden, durfden ze wel.

Gelukkig kon ik in de individuele les deze opdracht afstemmen op ieders mogelijkheden. Het bleek nodig de opdracht zeer concreet te maken: "Volgende week twee akkoordtonen per maat improviseren in ritme a, b en c." En de week erop: "Drie akkoordtonen per maat." En de handige leerling: "In achtste beweging improviseren op de akkoordtonen, dus acht tonen per maat." Eindelijk begon het te dagen bij deze toch slimme vwo-leerlingen. Deze vaardigheid komt niet aanwaaien als een 'gave', maar is gewoon te leren!

Een opname van de akkoorden met ostinaat bas kregen ze mee om thuis mee te oefenen... Een leerling heeft dit uiteindelijk samen met een pianospelende vriendin op school gerepeteerd. Het concept nodigt kennelijk uit om in een pauze met elkaar samen te gaan spelen.

Ritmes stapelen

Je kunt ook een spel doen waarbij een groep mensen ritmes stapelt. Iemand begint met een puls en een volgende speler voegt daar een ritme of tegenritme aan toe. Telkens een speler erbij en er ontstaat een gelaagd ritme waar je in en uit kunt stappen en net zo lang doorgaat tot er een trance verwekkende improvisatie ontstaat... Ook wel 'drum cirkel' genoemd. Heerlijk toch? Ik heb dit spel met pubers in het speciaal onderwijs gedaan en goede resultaten bereikt.

Afrikaans dansnummer

Vraag een groep intelligente goed opgeleide violisten te improviseren en ... ze gaan giechelen en kunnen geen puls vasthouden. De vrijheid die ik voor ogen had om met deze groep gezamenlijk te improviseren lukte op sommige momenten spontaan en een volgende repetitie totaal niet. Uitsluitend een ritme met percussie spelen is natuurlijk makkelijker dan de juiste tonen binnen het akkoord improviseren. Maar kom zeg! Er zitten leerlingen bij die in een orkest symfonieën spelen! Dan zou je geen drie akkoorden kunnen onthouden en een ritme in 4/4 maat improviseren? Is het in hun ogen te simpel om ervoor te oefenen? Ik zat met de handen in het haar en probeerde te analyseren wat de reden was van het onvermogen.

Wat gebeurde er?

In een kleine groep is de interactie snel en de verantwoordelijkheid groot. In een grotere groep gaan mensen, vooral pubers, afwachten. Het idee om alle zes spelers akkoordritmes over elkaar heen te laten spelen bleek van alles op te leveren:

- te laat beginnen wegens 'er niet bij zijn' en niet actief meetikken met de voet
- eenmaal iets gevonden dit 'dwangmatig' herhalen en geen variatie meer toelaten
- als een ongeleid projectiel hard en hoog spelen zonder in te voegen
- zo zacht en aanpassend spelen dat we niet wisten of het al begonnen was
- twee spelers die elkaars motief imiteerden en samen gingen spelen
- lange noten en zo nu en dan een kleine variatie met ritme of tweede toon
- lekker beginnen, plots een verkeerde akkoordtoon spelen en in ritme haperen

- virtuoos door de akkoorden heen fiedelen en nergens last van hebben

Hoe nu verder? Denken en (puls) voelen combineren!

In elk geval was duidelijk dat er onvoldoende gemeenschappelijke puls werd ervaren op die momenten dat het spannend werd. Intuïtie, ritme, hartslag... het verdwijnt op het moment dat het denken begint en de angst toeslaat om een 'fout' te maken. Niet het stoppen met denken, maar het trainen van het denken in akkoorden in relatie met het luisteren naar elkaar en de puls voelen werd het doel. De onzekerheden elimineren door trainen en vertrouwen opbouwen in de groep.

Naarmate de uitvoeringsdatum dichterbij kwam, besepte ik dat een reddingsplan noodzakelijk was. Ik bedacht een ritmisch patroon van 2 x 4 maten dat makkelijk op gehoor te leren is. Op de volgende repetitie zette ik deze *riff* in zodra er ontsparingen dreigden in de puls. Een meisje dat nog maar kort meespeelde in de groep, kreeg de eer deze riff op gezette tijden samen met de juf te spelen tijdens de improvisatieronde. De virtueuze improvisator kreeg nog een solistische uitdaging aan het eind van het nummer. Hier stopt de begeleiding in een *break* en mocht zij haar akkoordbrekingen tijdens deze break improviseren. Op de middag van de presentatie nam ik twintig ritmestokken en een tas vol klein percussie mee. Het publiek mocht vooraf enkele basisritmes oefenen. Op het moment van improvisatie zette ik dit ritmeorkest in. Publieksparticipatie werd een afleiding van het spannende improvisatiemoment voor de leerlingen. Pfff, wat een opluchting! De leerlingen waren hun

schroom kwijt, nu het publiek meedeed. Het werd een feestje en geen auditie. Ze konden opgelucht hun ding doen! Zo is het ook in wereldmuziek en lichte muziek gebruikelijk. Niet een podium waarop een topprestatie wordt geleverd, maar een gezamenlijk beleven van muziek, middels meedansen, meezingen, meekappen. ||||

Bronvermelding:

The world of African Song Miriam Makebe/Jonas Gwangwa, Quadrangle books Chicago 1971
Arrangement voor strijkers en gitaar door Imme Tonkes (te bestellen bij mij)

Een fragment van de opname van het optreden komt te staan op www.estanederland.nl.

Jikeli Maweni begeleiden met akkoorden

baslijn pizzicato

5 kies(en kleur) een toon per maat en per akkoord en maak een 'lijntje'

voorbeeld ritme 1 akkoordlijnen

voorbeeld ritme 2 akkoordlijnen

voorbeeld ritme 3 akkoordlijnen

voorbeeldritme 4 'napik'

gebroken akkoorden

G als slaggitaar

dubbelgrepen

motief met meerdere akkoordtonen

